

WERNER SOMBART: *Der proletarische Socialismus („Marxismus“)*. 10. neugearbeitete Auflage der Schrift „Socialismus und sociale Bewegung“. 1. Band: Die Lehre. 488 S. 2. Band: Die Bewegung. 523 S. Jena 1924.

„Der proletarische Socialismus“ er, som anført, en Nybearbejdelse af Sombarts Bog om Socialismen og den sociale Bevægelse. Alene ved at sammenligne Sidetallene: 1000 nu mod 400 i de tidligere Udgaver, vil man forstaa, at der i Virkeligheden er Tale om en helt ny Bog, som kan gøre Krav paa særlig Omtale.

Fremstillingen er som i Sombarts øvrige Produktion klar og levende. Man sluger med spændt Opmærksomhed Side for Side og ønsker efter endt Læsning, at Bogen var endnu større. Journalistisk kan man ikke naa højere, hverken med Hensyn til fast Plan og god Opbygning eller de enkelte Kapitlers korte og klare Behandling af Emnerne. Navnlig har Sombart en sjælden Evne til at drage Paralleller, at stille Modsætninger op og i 2—3 Sætninger at kunne karakterisere en Forfatter. Saa mange glimrende Egenskaber kan imidlertid være farlige, baade for Forfatter og Læser. Sombart synes da ogsaa i denne Udgave at gaa noget ud over de Grænser, som Videnskaben stiller, nemlig den strænge Objektivitet, idet hans Stilling til det nationale Spørgsmaal paa flere Punkter farver Fremstillingen. At Sombart ikke mere udelukkende føler sig som Videnskabsmand, kunde man ogsaa aflede af den — dog maaske tilfældige — Omstændighed, at Mottoet fra de tidligere Udgaver nu er udeladt: „Je ne propose rien, je n'impose rien: j'expose“.

Værket er delt i 2 Bøger: 1. Bind om Læren og 2. Bind om selve Bevægelsen. I 1. Bind findes desuden en for begge Bind fælles „Fører gennem den socialistiske Litteratur“ paa 50 Sider (i de tidligere Udgaver 15 Sider). Formaålet har ikke været at give en almindelig Litteraturfortegnelse, idet en saadan ikke hjælper Læseren til at træffe det rigtige Udvalg ved de fortsatte Studier af Emnet. Sombart har derimod givet en Slags Studievejledning til de forskellige Kapitler med Angivelse af de vigtigste Forfattere og en kort Karakteristik af deres Værker. Der er ingen Tvivl om, at denne Maade er langt at foretrække for den sædvanlige alfabetiske Oprensning af Bøger, af hvis Indhold Forfatteren endda ofte kun kender Titlen.

Sombart begynder med en Undersøgelse af, hvad Socialismen egentlig er. Efter Kritik af andre Opfattelser nævner han sin egen Definition: Anti-Kapitalisme, idet han ved Kapitalisme forstaaer social Naturalisme: det overlades til de enkelte

WERNER SOMBART: *Der proletarische Socialismus („Marxismus“)*. 10. neugearbeitete Auflage der Schrift „Socialismus und sociale Bewegung“. 1. Band: Die Lehre. 488 S. 2. Band: Die Bewegung. 523 S. Jena 1924.

„Der proletarische Socialismus“ er, som anført, en Nybearbejdelse af Sombarts Bog om Socialismen og den sociale Bevægelse. Alene ved at sammenligne Sidetallene: 1000 nu mod 400 i de tidligere Udgaver, vil man forstaa, at der i Virkeligheden er Tale om en helt ny Bog, som kan gøre Krav paa særlig Omtale.

Fremstillingen er som i Sombarts øvrige Produktion klar og levende. Man sluger med spændt Opmærksomhed Side for Side og ønsker efter endt Læsning, at Bogen var endnu større. Journalistisk kan man ikke naa højere, hverken med Hensyn til fast Plan og god Opbygning eller de enkelte Kapitlers korte og klare Behandling af Emnerne. Navnlig har Sombart en sjælden Evne til at drage Paralleller, at stille Modsætninger op og i 2—3 Sætninger at kunne karakterisere en Forfatter. Saa mange glimrende Egenskaber kan imidlertid være farlige, baade for Forfatter og Læser. Sombart synes da ogsaa i denne Udgave at gaa noget ud over de Grænser, som Videnskaben stiller, nemlig den strænge Objektivitet, idet hans Stilling til det nationale Spørgsmaal paa flere Punkter farver Fremstillingen. At Sombart ikke mere udelukkende føler sig som Videnskabsmand, kunde man ogsaa aflede af den — dog maaske tilfældige — Omstændighed, at Mottoet fra de tidligere Udgaver nu er udeladt: „Je ne propose rien, je n'impose rien: j'expose“.

Værket er delt i 2 Bøger: 1. Bind om Læren og 2. Bind om selve Bevægelsen. I 1. Bind findes desuden en for begge Bind fælles „Fører gennem den socialistiske Litteratur“ paa 50 Sider (i de tidligere Udgaver 15 Sider). Formaålet har ikke været at give en almindelig Litteraturfortegnelse, idet en saadan ikke hjælper Læseren til at træffe det rigtige Udvalg ved de fortsatte Studier af Emnet. Sombart har derimod givet en Slags Studievejledning til de forskellige Kapitler med Angivelse af de vigtigste Forfattere og en kort Karakteristik af deres Værker. Der er ingen Tvivl om, at denne Maade er langt at foretrække for den sædvanlige alfabetiske Opremsning af Bøger, af hvis Indhold Forfatteren endda ofte kun kender Titlen.

Sombart begynder med en Undersøgelse af, hvad Socialismen egentlig er. Efter Kritik af andre Opfattelser nævner han sin egen Definition: Anti-Kapitalisme, idet han ved Kapitalisme forstaaer social Naturalisme: det overlades til de enkelte

Mennesker eller -grupper at tilkæmpe sig den Stilling i Samfundet, som deres Kræfter tillader. Ganske vist findes dette ideale kapitalistiske Samfund ikke, idet Rationalismen mere og mere griber om sig, og det er netop Socialismens Maal at lade Samfundslivet i saa høj Grad som muligt beherske af det rationelle. Efter en videre Udvikling heraf ender Sombart med at nævne de, som herefter ikke kan regnes til Socialisterne, f. Eks. Oldtidens kommunistiske Samfund, Middelalderens Sekter, moderne Socialreformatorer og endelig alle de, som bekender sig til Socialismen, fordi de derved venter deres Interesser varetaget. Det sidste turde dog være urigtigt, idet alle, som ønsker et rationelt Samfund, netop gaar ud fra, at derved vil de fleste Menneskers Interesser blive varetaget.

Efter saaledes i Almindelighed at have omtalt Socialismen, gaar Sombart over til at omtale den specielle proletariske Socialisme, som delvis er snævrere, delvis mere omfattende end Socialisme i egentlig Forstand. Denne Bevægelse er i høj Grad præget af den marxistiske Aand, idet dog bemærkes, at alle de Tanker, som Marx og Engels har udtalt, i alt væsentlig stammer fra tidligere Socialister i England, Frankrig og Tyskland. Sombart inddeler i 3 Perioder: Kimtiden fra 1755 til 1840 med Forfattere som Morelly, Godwin, Owen, Fourier, St. Simon, Will. Thomson m. fl. Modningstiden 1840—47 med Forfattere som Louis Blanc, Proudhon, P. Leroux m. fl. Efter disse Forfattere har Marx og Engels opbygget deres Skrifter. Tredie Periode er Høsttiden fra 1847 (det kommunistiske Manifest) og til Nutiden. Efter 1847 er der ikke udtalt nogen ny, levedygtig socialistisk Tanke, heller ikke af Marx og Engels.

Socialismens Oprindelse belyses i det følgende Afsnit. Der peges paa den almindelige økonomiske Tilstand, hvor den frembrydende Kapitalisme opløste alle Middelalderens Samfundsformer: Kirke, Stad, Landsby, Familie, Bedrift. Den socialistiske Ideverden kan da opfattes som et vigtigt Udtryk for denne Opløsningsproces, og samfundsmæssig Styrke fik Ideen ved Tilslutning fra Proletariatet, som den fremstormende, nedtrampende, ødelæggende Kapitalisme tvang ned i den dybeste Elendighed. Hertil kommer den almindelige politiske Situation, der var præget af en længere Fredsperiode siden Napoleonskrigene. Dette begunstigede de revolutionære Strømninger, som for Paris' Vedkommende blev yderligere styrket ved det store Antal politiske Flygtninge (85000 Tyskere foruden andre Nationer). Navnlig var dog Revolutionsfeberen stærk i Tyskland,

hvor selv den borgerlig-demokratiske Opposition talte og skrev sig op til en stadig vildere og mere feberhed Stemning.

Et særligt Kapitel omhandler de socialistiske Tænkeres Typologi. Der hævdes heri, at de alle hører til „den künstlichen Menschen“, „dass sie ohne Liebe waren“ og at de alle hører til de „Gescheiterte“: Mennesker som enten ved Fødsel eller senere i Livet er bragt bort fra almindelige Menneskers Livsbane. Til det sidste kunde man maaske bemærke, at mange Socialister har faaet deres uregelmæssige Livsløb netop paa Grund af deres særlige Anskuelser. Noget er der dog sikkert om, at Proletariatets Talsmænd ofte har staaet uden for dets Kreds, og at deres Meninger derfor ikke i alle Henseender dækker Proletariatets. Et mindre Afsnit helliges Karl Marx. Sombart har tegnet et skarpt og levende Billede af ham; men det er dog tvivlsomt, om Modellen i alle Henseender svarer til denne Skildring.

I et Kapitel om Socialismens ideologiske Oprindelse hævder Sombart som sin Grundopfattelse, at den moderne proletariske Socialisme har Præg af „vestlig“, d. v. s. romanisk-angelsaksisk Aand og i sit inderste Væsen er antitysk. Fra England, Amerika, Frankrig, Italien o. s. v. har man ofte hørt lignende Udtalelser, blot med ændrede Nationalitetsbetegnelser. Dette kunde tyde paa, at der er noget rigtigt i alle disse Udsagn, d. v. s., at Socialismen er anti-national, hvad ingen heller vil benægte. Sætningen er imidlertid typisk for Sombarts nuværende Standpunkt.

Under Afsnittet om Revolutionisme eller Socialisme bemærkes rigtigt, at enhver Fører, som vil vinde de store Masser for sin Lære, maa give Afkald paa Revolutionen. Marx, som ifølge sit Instinkt var Revolutionær, bøjede sig imidlertid for Tankens Argumenter, og vi ser ham derfor bl. a. i Kamp mod Bakunin. Marx har dog ikke kunnet skjule sit sande Temperament. Man kan derfor i Nutiden se en voldsom Citatkrig mellem Kommuniste og Socialdemokrater, hvor begge Parter har Ret, idet Marx virkelig taler med to Tunger.

I et længere Afsnit om den sociale Metafysik hævder Sombart, at de socialistiske Teoretikere, trods en stærkt udtalt Foragt mod Metafysiken alligevel i høj Grad anvender dens Begreber, men ganske vist paa en meget diletantisk Maade. Om selvstændige Bidrag er der ikke Tale, idet man udelukkende bygger paa borgerlige Forfatteres Udsagn.

Dette gælder ogsaa om den materialistiske Historieopfattelse, hvor Marx bygger paa Arbejder af Helvétius, Holbach,

Mandeville og i særlig Grad paa Feuerbachs Filosofi. Marx opstiller den Paastand, at de drivende Kræfter i Samfundet er „Produktivkræfterne“, som bestemmer Produktionsforholdene, der igen bestemmer Samfundets „Overbygning“ (eventuelt delt i flere Etager: juridisk, politisk, aandelig etc.). Der findes nu en Række Socialister, som har forsøgt at give dette blodløse Skema Liv ved at tilføje andre „Drivkræfter“ i Historien. Blandt disse er Engels, der (efter Marxs Død) i „Familiens Oprindelse“ hævder, at ogsaa geografiske Forhold og Familielevets Form har Indflydelse paa Historiens Gang. Endelig omtales Bernstein, der opremser en lang Række „Drivkræfter“, som man maa tage Hensyn til ved enhver historisk Vurdering.

I de følgende Kapitler behandles Socialismens Stilling til Begreberne Videnskab og Menneskehed, der i mange Henseender virker som Surrogat for Religionen. Derefter anføres, hvorledes Socialisterne tænker sig det fremtidige Samfund, og den naturvidenskabelige, den etiske og den mytiske Begrundelse for, at Socialismen maa eller bør komme. Sombart faar her igen Anledning til at paastaa, at den videnskabelige Socialisme ikke er af tysk, men af fransk Oprindelse, „hvorfor det er falsk at betegne Socialismen som stridende mod fransk Aand, som franske Forfattere gerne gør“. Senere hen hævdes, at Marx drog ud for at finde Indien, men fandt Amerika: at han vilde begrunde den videnskabelige Socialisme, men i Stedet begrundede Videnskaben om Kapitalismen.

Gennemførelsen af Socialismen kan ske ad to Veje: ved at overbevise om dens Rigtighed eller ved gennem Klassekampen at gennemtvinge den trods Modstand. I moderne Tid bekender alle proletariske Socialister sig til den sidste Opfattelse. Sombart gør derefter et Forsøg paa at analysere Klassekampens Elementer: Interesse, Klasseinddelingen og Magtprincippet. Allerede hos Macchiavelli, Hobbes og Spinoza findes Tanken om Interessens og Magtens afgørende Betydning i Samfundslivet og hos St. Simon paavises Klasseinddelingen. Det varede dog længe, inden der kom Forbindelse mellem Socialismen og Proletariatets Klassekamp, og da en Forfatter som Stein (i 1842) paaviste den historiske Betydning heraf, blev han af andre Socialister brændemærket som Reaktionær. Det blev Karl Marx' store Værk at sammenføje de to Bevægelser.

Slutningen af 1. Bog omhandler den opportunistiske og den doktrinære Socialisme. Bl. a. paavises det, hvorledes Udtalelser af Marx og navnlig Engels synes at støtte Opportuni-

sterne: den materialistiske Historieopfattelse passer godt ind i en saadan Politik, Koncentrations- og Socialiseringsteorien tvinger til først at undersøge, i hvor høj Grad Samfundet er modent til Socialisme. Paa den anden Side kan de doktrinære ogsaa paaberaabe sig Marx — og efter Sombarts Opfattelse med større Ret: Katastrofeteorien forudsætter en voldsom Omstyrtelse af det kapitalistiske Samfund, Elendighedsteorien, hvorefter Pauperismen udvikler sig i endnu stærkere Grad end Befolkning og Rigdom, har samme Konsekvenser. En vigtig Bestanddel af de Marxske Dogmer er den Trossætning, at de store Samfundsomvæltninger, hvor nye Klasser kommer til Magten, altid fuldbyrdes ved politiske Revolutioner. Endelig var Marx fuldt fortrolig med Tanken om Diktatur fra et Mindretal af Proletariatet.

I anden Bog skildrer Sombart Bevægelsen. Den indledes med en Chronik, en Tidstavle, hvor der Aar for Aar meddeles de vigtigste Data fra de forskellige Lande. Tanken er udmærket og saavidt ses paalidelig udført for de store Landes Vedkommende. For de smaa Lande, f. Eks. Skandinavien, er Oplysningerne dog ofte meget tilfældigt valgt eller positivt forkerte. Det er saaledes Anmelderen ubekendt, at den socialdemokratiske Minister Staunings Fredsbestræbelser i 1917 førte til en Kabinetkrisse i Danmark. Det virker heller ikke særligt oplysende, naar det for 1920 kun meddeles, at Socialdemokraterne fik 389653 Stemmer ved Valgene og 48 Mandater. Et Ord om Generalstrejketruslen havde karakteriseret Aaret bedre end disse for en fremmed fuldstændig ligegyldige Tal.

Den egentlige Fremstilling begynder med en Undersøgelse af Begrebet Proletariat og Grundene til, at denne Klasse er særlig modtagelig for de socialistiske Læresætninger. Der peges paa dets ofte umenneskelige Stilling, bortrevet fra Hjemmet, udestængt fra Naturen, altid usikre Arbejdsforhold. Det mister derfor al Sans for Traditionerne og er parat til at støtte alle Bestræbelser for at hidføre ændrede Samfundsforhold. Paa mange Omraader lever Proletariatet kollektivt allerede i det nuværende Samfund, saaledes at Socialismens Krav om et almindeligt Fællesskabssamfund forekommer ganske naturligt.

Der undersøges derefter, i hvor høj Grad Proletariatet har sluttet sig til de socialistiske Partier, og i hvor høj Grad disse bestaar af Proletarer. Paa Grundlag af statistiske Oplysninger fra offentlige Valg, Pressens Udbredelse, Medlemsskab i Partierne fastslaas, at store Kredse af andre Samfundsklasser støtter Socialdemokratiet. Paa den anden Side viser ligeledes Valg-

statistikken, at meget store Dele af Proletariatet endnu støtter de borgerlige Partier eller er indifferente.

I andet Afsnit omtales dels Proletariatets, dels Ikke-Proletarernes Bevæggrunde til at slutte sig til Socialismen. Navnlig det sidste Spørgsmaal bliver behandlet paa en interessant Maade. Vel er det overdrevet at opstille den almindelige Sætning, at det er Affalds- og Udskudsbestanddele fra det borgerlige Samfund, som slutter sig til den socialistiske Bevægelse, men mange af de Eksempler, som Sombart anfører som Støtte for denne Paastand, kender man dog igen ogsaa fra Danmark.

Paa de følgende Sider skildres Propagandaen. Herunder omtales ogsaa den socialistiske Ungdomsinternationale, stiftet 1907, efter Krigen overgaaet til Kommunismen. Sombart er tilsyneladende uvidende om, at der er oprettet en ny Ungdomsinternationale i nær Tilknytning til Socialdemokratiet og med en Udbredelse som er ganske betydelig. Videre skildres selve Kampen: Organisationernes Udvikling og Betydning, den økonomiske Kamp i alle dens Former, baade faglig og politisk Strejke saavel som den passive Modstand. Under den politiske Kamp kommer Sombart bl. a. ind paa Parlamentarismen og dens kritiske Stilling i det moderne Samfund. Aarsagerne her til finder Sombart navnlig i de store Massers voksende Indflydelse i det politiske Liv og i Samfundets Gennemorganisering, hvor de Opgaver, som tidligere varetoges af Staten, nu mere og mere lægges over paa Erhvervenes Organisationer. I samme Retning virker Klassekampideologien, som maa dræbe Ideen i Parlamentarismen. Det virker derfor ejendommeligt at se Socialdemokratiet kæmpe for Parlamentarismen paa samme Gang, som de holder Klassekampens Fane højt — og derved modarbejder Parlamentarismen.

Om Førerne for den sociale Bevægelse anvendes mange haarde Ord. Saaledes hævdes, at alle socialistiske Førere er Demagoger i Modsætning til den sande Folkefører, der tager Hensyn til alle Klasser i Folket og derfor er virkelig national.

Sidste Del giver Bevægelsens Historie og giver bl. a. en Karakteristik af de forskellige Landes Partier. Igen stikker Sombarts nationale Sindelag frem, idet han om Franskmændene rosede siger, at de i Modsætning til f. Eks. Tyskerne er meget patriotiske. Der gives en Række sammenlignende statistiske Oversigter, som imidlertid er saa uensartede, at man meget vanskeligt kan slutte noget af Tallene. Sombarts Opfattelse er, at Tiden indtil Krigen kan karakteriseres som Socialismens „Blütezeit“, medens Krigen og de følgende Aar

betegner „Zerfall“. I det sidste har Sombart Ret, eftersom Arbejderpartierne i de forskellige Lande mere og mere gaar bort fra den specielt tyske Form for socialistisk Samfundsopfattelse og Taktik. Betragter man derimod Socialismen som en Rejsning af Arbejderne med det Maal at ændre Samfundet i Overensstemmelse med deres — og dermed ogsaa Hovedparten af de øvrige Klassers — Interesser og Ideologi, da har sikkert Sombart Uret.

Som en Slags Tillæg meddeles en Oversigt over Forholdene i Rusland. Dette Emne er imidlertid saa omfattende og hidtil uoplyst, at det ikke skal omtales nærmere i denne Anmeldelse.

Henry Stjernqvist.

LEAGUE OF NATIONS: *Memorandum on Currency and Central Banks 1913—1924*. I-II. 4.º 238+314 S. Geneva 1925. 15 sh.

I det foreliggende Værk er de tidligere af Folkeforbundets økonomiske Sektion udgivne *Memorandum on Central Banks* og *Memorandum on Currency* sammenarbejdet til én Publikation og de deri meddelte Oplysninger ført à jour, saaledes at Værket som fremhævet i Indledningen giver et Billede af Valutaforholdenes seneste Udvikling ført op til den Dag (28 April 1925), da England og Holland vendte tilbage til Guldmøntfoden. Ved Midten af 1925 var der ialt nogle og tredive Stater i Verdenen, der de jure eller de facto havde en Guldmøntfod.

Første Bind indeholder en Række Tabeller, der omfatter næsten alle Lande og som belyser en Række pengemæssige og bankmæssige Forhold, nemlig for 43 Staters Vedkommende maanedlige Gennemsnitskurser for Noteringen i New York (Køberkurs), endvidere Diskontosatser, Seddelcirkulation, saavel Centralbankernes og andre Bankers som Statspapirspenget, Centralbankernes Guldreserver og Devisebeholdninger, Deposita i Banker og Sparekasser, Engrosindextal, herunder en Sammenligning mellem Engrosindextallene og det amerikanske Prisniveau paa den ene Side og de paagældende Landes Disagio overfor Dollars paa den anden Side, endelig Omsætningen i Clearing-houses. Paa Basis af disse Tabeller gives der en oversigtsmæssig Skildring af Udviklingen af de enkelte valutabestemmende Faktorer i Løbet af 1924, d. v. s. i Løbet af et Tidsrum, der væsentligst kendetegnes ved Tilbagevenden til roligere økonomiske Forhold. Der lægges for med en Gennemgang af Engrospristallene. Det paavises, at efter det første Kvartal af